

Latvijas Ugunsdzēsības muzejs

REFERĀTS:

Melniem sodrējiem klāta profesija

**Latvijas Ugunsdzēsības muzeja
direktora vietniece**

Ilze Bergmane

**Rīga
2015**

MELNIEM SODRĒJIEM KLĀTA PROFESIJA

Ir ticējums - ja uz ielas satiksi skursteņslauķi, diena būs laimīga, ja pieskarsies viņa pogai – kļūsi vēl laimīgāks, bet, ja izdosies šo pogu noraut, laime tevi nepametīs visu mūžu.

Vienmēr tur, kur bijuši dūmeņi, tos vajadzēs tīrīt. Īstais skursteņslauķu laiks sācies 18. un 19.gs. Rīgā skursteņslaucītāju cunftē dibināta 1738.gadā, par to liecina Svētās Jāņa ģildes reģistrētās šrāgas (statūti) un amata vapenis Mazās Ģildes griestu rotājumos. Sv. Jāņa jeb Mazā ģilde Rīgā bija nodibināta 1352. gadā un pastāvēja līdz pat 1936. gadam.

Cunftē ietilpa amata meistari ar savām ģimenēm, zeļļiem un mācekļiem. Tomēr tikai meistariem bija tiesības piedalīties šrāgas izstrādē un vēlēt cunftes vecāko

- eltermani, kas pārstāvēja cunfti Mazajā ģildē (izņemot zeltkaļus). Meistari vēlēja arī eltermaņa piesēdētājus, kasieri, cunftes dzīru pārzini un citas amatpersonas. Cunftēs pastāvēja stingra iekšējā kārtība un disciplīna; arī darba noteikumi tika reglamentēti. Par šrāgu pārkāpšanu draudēja naudas sods vai izslēgšana no cunftes. Līdz ar to meistars zaudēja arī tiesības nodarboties ar amatu Rīgas robežās. Mazinoties garīgo brālību nozīmei 14. gs., cunftes pārņēma arī ģilžu svarīgākās sociālās funkcijas - savu nelaimē nonākušo biedru aprūpi.

Meistariem un zeļļiem cunftē nebija vienlīdzīgas tiesības, tāpēc savu interešu aizstāvībai zeļļi dibināja savas brālības. Tomēr zeļļiem bija aizliegts noturēt savas brālības sēdes bez meistara klātbūtnes. Zeļļu brālības kases atslēgas atradās meistara pārziņā.

Jaunajos laikos cunftes sāka traucēt un kavēt pilsētas saimniecisko attīstību, jo viens no cunfšu uzdevumiem bija konkurences novēršana. 1866. gadā ar likumu "Par amatniecības un rūpniecības brīvību" cunfšu monopolu Rīgā atcēla. Kā brīvprātīgas amatnieku organizācijas cunftes Latvijā darbojās līdz 1936.gadam.

Vecākais karogs ir no 1788., bet jaunākais no 1935. gada. Savi karogi bija cunftēm un savi - cunftu zeļļu brālībām. Katrā karogā redzama amata emblēma vai ģerbonis ar attēlotu svarīgāko darba rīku vai izgatavoto priekšmetu. Cunftu ģerboņu heraldiskie vairogi bieži tika papildināti ar katram amatam raksturīgu rotājumu. Līdzās tradicionālajiem ozolu un lauru vainagiem kalēju amatu karogā, piemēram, ir durvju riņķis un pakavs, stiklinieku karogā - stilizēts loga rāmis,

sedlinieku un tapsētāju karogā - baldahīns. Atsevišķos karogos ir divi ģerboņi - cunftes un Rīgas pilsētas. Pēdējais vienmēr ir attēlots karoga laukuma apakšējā daļā vai pie kāta malas augšējā stūrī. Gandrīz uz katra karoga ir viens vai vairāki gadskaitļi, kas apzīmē cunftes šrāgu, t. i., noteikumu apstiprināšanas gadu vai karoga izgatavošanas laiku (uz šī karoga skursteņslauķu cunftes dibināšanas un karoga izgatavošanas gadi). Cunftes nosaukums vācu valodā raksturo Rīgas Mazo ģildi kā vāciskas izcelsmes organizāciju. Uzraksti krievu valodā parādījās 19. gadsimta 80. gados. Tie atspoguļo Krievijas impērijas tā laika politiku Baltijā. Ir arī karogi ar uzrakstiem trīs valodās - vācu, krievu un latviešu. Katrā ziņā 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā izgatavotie karogi uzskatāmi parāda politisko, ekonomisko un nacionālo situāciju, kurai pakļāvās arī Rīgas Mazā ģilde.

Padomju varas gados skursteņslaucītājus dēvēja vairāk par dūmvadu tīrītājiem. Dūmvadu tīrītāji tajā laikā bija Brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrību darbinieki. Katrā Latvijas rajonā brīvprātīgo ugunsdzēsēju biedrībā vidēji bija pieejami no 6 līdz 7 dūmvadu tīrītāji, kuri sniedza savus pakalpojumus, bet Rīgā dažādos pilsētas rajonos kopumā darbojas ap 100 skursteņslaucītāji. Dūmvadu tīrītājiem, savā darbā saskaroties ar apkures ierīcēm, jāraugās, lai to uzbūvē un ekspluatācijā tiktu ievēroti ugunsdrošības profilakses noteikumi. Dūmvadu tīrīšanas darbiem ir svarīga ekonomiska nozīme, jo, iztīrot dūmkanālus no sodrējiem, tie nodrošina kurināmā izdalītā siltuma visracionālāko izmantošanu *(ja sodrēju kārtā ir 1,5 -2 cm bieza, krāsns ārsienas sildvirsmas temperatūra sasniegs tikai 70 grādu C, kamēr krāsniņ ar tīrām kanālu sienām temperatūra ir 150 grādu C)*.

Ar vērienu 1988.gadā tika atzīmēta amata 250 gadu jubileja.

Vimpelis izgatavots, atzīmējot dūmvadu tīrītāju amata biedrības 250. gadadienu.

1988.gadā no Ģildes, tobrīd pa V.Ļeņina ielu (tagad Brīvības iela) pasākuma dalībnieki devās pie Brīvības pieminekļa un svinīgi nolika ziedus.

Toreizējā LPSR Brīvprātīgās ugunsdzēsēju biedrības Centrālā padome ar tās priekšsēdētāju Jāni Kleinbergu viennozīmīgi nolēma atzīmēt šo jubileju. Dūmvadu tīrītāju amata brālības aktīvākie biedri Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā iepazinās ar savas profesijas interesanto vēsturi, ar lepnumu apskatīja muzejā esošos ar skursteņslaucītāju amatu saistītos karogus. 1992.gada 17.jūnijā notika Latvijas Skursteņslaucītāju amata brālības (LSAB) atjaunošanas kopsapulce. To ievadīja Jānis Kleinbergs, uzsverot domu, ka ir ļoti svarīgi attīstīt tālāk skursteņslaucītāja arodu un jāpalīdz tam iekļauties Eiropas zemju skursteņslaucītāju organizāciju darba aprītē. No Baltijas valstīm Latvija pirmā spēra šo nozīmīgo soli.

Sapulces dalībnieki pieņēma amata brālības pagaidu statūtus un ievēlēja pirmo valdi, kuru vadīja Zigfrīds Hāzenfūss, viņa darbā palīdzēja vietnieki Mārtiņš Bambis un Raimonds Salmiņš.

Pirmais no kreisās Mārtiņš Bambis, otrs Zigfrīds Hāzenfūss

Skursteņslaucītāji vienmēr lepojušies ar savu amata prasmi un apzinājušies nozīmi mājokļu drošībā. Īstais skursteņslaucītāju laiks sākās 18. un 19. gs., kad, lietojot akmeņogles, lielpilsētu gaiss un dūmvadi sarada ar bieziem kvēpiem un ugunsgrēka briesmas spieda ļaudis pastiprināti rūpēties par saviem dūmeņiem. Ogles pakāpeniski nomainīja nafta, dabasgāze un elektroenerģija, krāsnis aizstāja centrālā apkures sistēmas. Lai gan skursteņslaucītāja profesija veidojusies 18. gs. sākumā, nekas neliecina par šā amata drīzu izzušanu, lai gan tradicionālais skursteņslauķis moderno pilsētu ielās sastopams arvien retāk, meistari pārvietojās ar velosipēdiem, bet tagad vairāk ar automobiļiem.

SKURSTENMEISTARS

...Lai papildās Jūsu vēlēšanās!

SIA "Skursteņmeistars" amata brāļi pirms izbraukuma uz izsaukumu.

Skursteņi visur vienādi: gan mūrētie ar vienu vai vairākiem kanāliem, gan keramikas vai nerūsējošā tērauda un pat plastmasas, tie atšķiras vien niansēs. Jātīra

visi – pat dabiskās vēdināšanas kanāli! Izrādās, tie arī mēdz degt. Šodien daudzstāvu namos visas virtuves aprīkotas ar tvaiku nosūcējiem. Cik tur tā darba – pakarina virs plīts un pievieno gofrētu cauruli, kam otru galu ielaiž tur, kur ventilācijas restīte, lai augšējie kaimiņi osta, ko saimniece gatavo pusdienās! Oficiāli šāda prakse nav atļauta, bet filtru maiņa vai tīrīšana, būsīm godīgi, nevienam nav prioritāte, ar laiku tauki nosēžas arī uz kopējā ventilācijas kanāla sienām, un vajadzīga tikai dzirkstele. Dzīvojamās, sabiedriskajās, ražošanas ēkās lieto dažādus cietos, šķīdros un gāzveida kurināmos materiālus- malku, briketes, akmeņogles, naftu un vēl dažādus citus kurināmā paveidus. skursteņslaucītājam, apkalpojot savus objektus, bieži nākas saskarties ar ļoti sarežģītām apkures iekārtām, tādēļ viņiem jābūt augsti kvalificētiem speciālistiem, kuri prot veikt visus tīrīšanas darbus un nodrošināt pareizu apkures ierīču darbību. Bez tīrīšanas darbiem viņiem jāprot izpildīt dažādus podnieku darbus – tīrāmo lūku ierīkošanu krāsniīs. Skursteņslaucītāja darbs saistīts ar ilgstošu saskari ar sodrējiem un to putekļiem, darba izpildīšanu augstumā, ievērojamām temperatūras pārmaiņām un citiem specifiskiem apstākļiem. Lai gan darbs ir specifisks – melns un grūts, tomēr ir izveidojušās vairākas šī amata dinastijas. Skursteņslaucītāja arods šķiet bezgala šarmants un skaists, taču paši amata meistari atzīst – tas mēdz būt arī ar pamatīgu sodrēju kārtu.

Plašāk pazīstamas - pašreizējā skursteņslaucītāju brālības prezidenta Māra Bambja dzimta un savas profesijas cienījams pārstāvis - Varis Vilcāns, kuri ir amata meistari trešajā paaudzē. Vilcānu dzimta kopumā ēku ugunsdrošībai veltījusi vairāk nekā 150 gadus.

Varis Vilcāns skursteņslaucītāja goda tērpā.

Vilcāns vienmēr lepojies ar savu profesiju un pedantiski pats ievēro, ka, veicot šo darbu, jābūt noteiktajā formas tērpā, jo skursteņslauķi atpazīst pēc viņa specifiskā darba tērpa, kurš sastāv no virsjakas ar stāvu apkaklīti, biksēm un mazas cepurītes (aukstā laikā lieto cepures , kas apsedz arī ausis), tas ir darba tērps.

Liela nozīme ir apaviem, parasti tie ir puszābaki, kas nedrīkst būt slīdoši, ejot pa skārda vai cita jumta seguma jumta kori.

Interesantas ir jostu sprādzes - 8 -10 cm platas un 15-20 cm garas. Tik lielas sprādzes lieto tādēļ, lai aiz tām varētu novietot karoti un rokas slotiņu. Sprādzes kalpo arī kā aizsarglīdzeklis pret ķermeņa vidus daļas saspiešanu, sprādzes izgatavo individuāli ,vai iegādājas Igaunijā. Aiz platās jostas noteikti ir tā sauktā karotīte – tāds kā salokāms klasiskais metāla metramērs, kam vienā galā piekniedēts zupas smeļamais kausiņš. Ar to vieglāk izgrābt sodrējus un var piekļūt vietām, kur brīvi netiek klāt, pat apliekties ap stūri .

Svētku reizēs redzam vīrus ar spožām pogām rotātās virsjakās, melnos cilindros un raksturīgajiem darba rīkiem. Vīriešu galvassega - cilindrs modē ieviesās 19. gs. divdesmitajos gados. Tā izgudrotājs sākumā esot pat apcietināts, jo izgājis ar savu izdomājumu, uzvilktu galvā, ko tā laika cilvēki uzskatīja par nepieklājīgu. Taču vēlāk un arī joprojām cilindrs ir vīrieša elegances simbols.

Galvenokārt to valkā kāzās un citos oficiālos svētkos, tas papildina fraku. Skursteņslauķiem cilindrs nav vien goda, formastērpa atribūts, tam ir arī praktiska nozīme - lienot pa bēniņiem, pagrabiem, tas ir kā amortizators – aizsargā galvu. Īstie profesionāļi pie klienta ierodas tikai vēsturiskajos formastērpos, būtībā ērtos darba apģērbos, un pie katra ir 12 unikālas pogas, kuras pilsoņi tā vien vēlas aptaustīt un reizēm pat noraut. Latvijā skursteņu kopskaits nav zināms, katrā ziņā tas ir visai liels, taču tīrīšana ir saimnieka brīvas gribas izpausme un personīgās atbildības izjūta. Likumdošana gan paredz, ka tas darāms pirms apkures sezonas uzsākšanas un vismaz vienu reizi tās laikā, bet kontroles nav. Skaidrs, ka šādos apstākļos diplomētie lietpratēji – Latvijas amatniecības kamerā tādi ir vien ap 65–labākajā gadījumā spēj tikai aptuveni trešdaļu dūmvadu apkopt. Pirms aukstuma atnākšanas, katram apmeklējamo adrešu saraksts izstiepies vismaz pāris turpmākajām nedēļām. Tas nozīmē, ka atlikušās divas trešdaļas skursteņu slauka saimnieki paši vai pasauc kaimiņu, kam birste mājās, vai arī vispār neviens uz jumta nekāpj. Katru gadu, pazeminoties āra gaisa temperatūrai un uzsākot mājokļu apkuri, jāpārliecinās par siltuma ieguves ierīču ugunsdrošību. Ja apkurē tiek izmantots cietais kurināmais, piemēram, malka, tad dūmeņi, krāsnis un pavardu dūmkanāli no sodrējiem jāiztīra pirms apkures sezonas sākuma. Ilgdedzes apkures krāsnis apkures sezonā speciālisti iesaka tīrīt ne retāk kā reizi mēnesī. Ja ir iemaņas un instrumenti, skursteņu tīrīšanu veic saimnieki paši. Tomēr reizi 4-5 gados vajadzētu veikt profesionālu skursteņu tehniskā stāvokļa pārbaudi.

1. solis. Pārliecinieties, ka sildierīce (krāsnis, kamīns utt.) nedarbojas un nav uzkarsusi.

2. solis. Jāizņem aizbīdnis (ja tāds ir), kas savieno kurtuvi ar dūmvadu.

3. solis. Jāsagatavo tīrīšanas rīks. Jau iepriekš minētajai metāla slotai jāpiestiprina metāla bumba un aukla

4. solis. Metāla slotas galu ielieciet skurstenī un laidiet to dūmvadā – uz augšu un uz leju. Tas jādara pilnā dūmvada garumā tik ilgi, līdz visi sodrēji ir notīrīti un vairs nebirst kurtuvē. Kad dūmvads ir tīrs – izņemiet tīrīšanas rīku.

5. solis. Izfīriet kurtuvi no tur sabirušajiem netīrumiem, pelniem un sodrējiem.

6. solis. Novietojiet atpakaļ aizbīdni (ja tāds ir), kas savieno kurtuvi ar dūmvadu. Nomazgājiet tīrīšanas rīkus

(Padomus iesaka SIA "Falkors I.A.U.", SIA "Skursteņmeistars" darbu vadītājs Mārtiņu Brūniņš un skursteņslaucītājs Varis Vilcāns.

Skursteņus visur tīra puslīdz vienādi ar tradicionālo slaucīšanas paņēmienu. Vispirms meistars kāpj uz jumta, iepriekš noteikti brīdinot saimnieku aizvērt apkures ietaises aizvaru jeb šīberi, kā ierastāk apzīmē šo ietaisi, lai sodrēji sabirst skursteņa apakšā, nevis gaisa pārspiediena iespaidā saskrien atpakaļ kurtuves kanālā. Starp citu, šis varētu būt viens no iemesliem, kāpēc telpā sāk virmot melnie putekļi, it sevišķi, ja aizbīdnis vairs cieši nenoslēdz eju. Par modernajiem šīberiem gan neviens vairs nevar būt pilnīgi drošs – tiem jebkurā gadījumā vaļā paliek neliela pusmēness veida sprauga, kas izdomāta, lai saimnieks tomēr **neinoindētos ar tvana gāzi**, ja kurināšanas procesu priekšlaikus uzskatījis par pabeigtu. Sak, labāk lai siltums ātrāk izgaist, nekā dzīvība pagaist. Slaucīšanā joprojām izmanto metāla saru birstes, kas ir gan mīkstākas un cietākas, gan apla un lodes formā, gan rūpnieciski ražotas un pašdarinātas. Ir pat mīkstas plastmasas sukas, kas domātas gāzes katlu dūmeņu izslaucīšanai. Arī tur krājas nosēdumi, ja ierīce kādu laiku nav regulēta, apkopes izdevumus taupot.

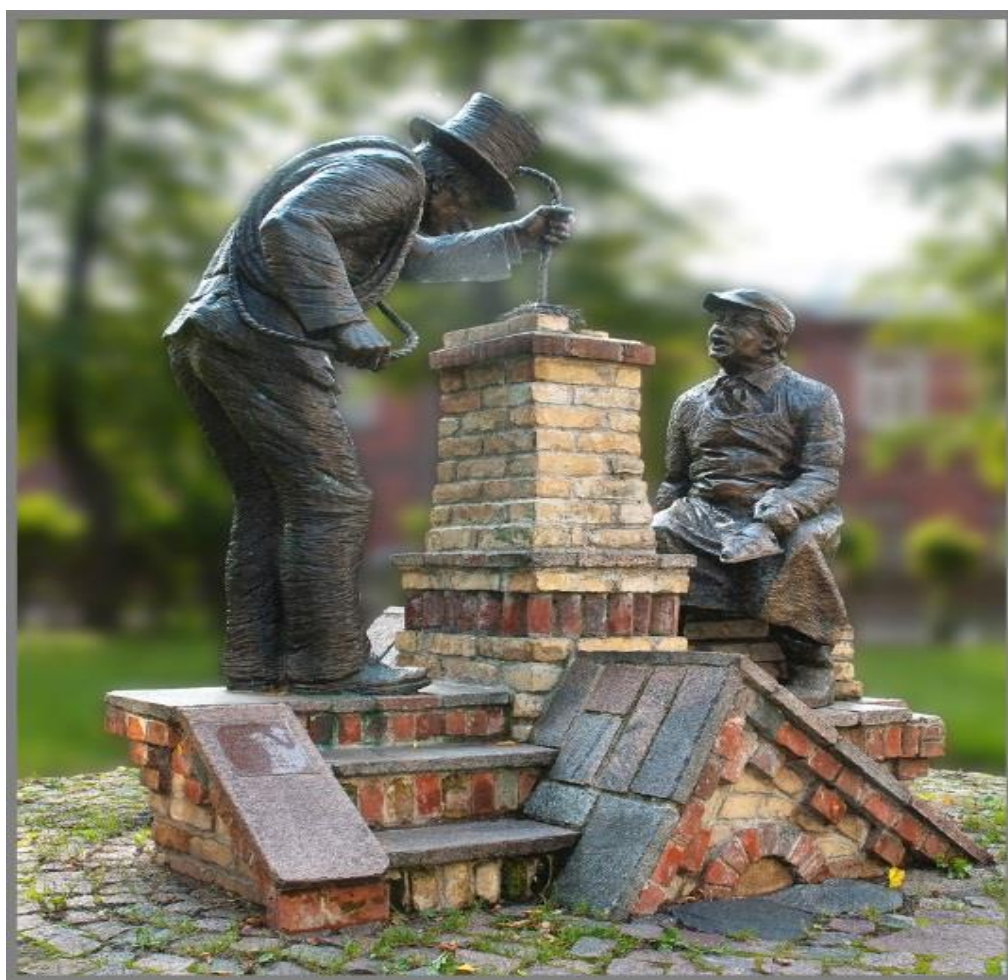

Ja dūmvadu tīra regulāri, lejā pienesuma nav daudz. Arī telpā pirms revīzijas lūciņas jeb tā sauktā štepseļa atvēršanas sodrēji nemēdz izskriet.

– Mēs izsaukumos ap 70% laika veltām klientu izglītošanai, un tikai 30% paliek fiziskajam darbam, – apgalvo Māris Bambis. Latvijas Skursteņslaucītāju amata brālības biedru saraksts atrodams interneta vietnē www.skurstenslaukiem.lv. Ar vizītkartēm un pat fotogrāfijām.

Lepnumā par savu izvēlēto profesiju un ar neatlaidību, 2007.gada 26.aprīlī, Latvijas skursteņslaucītāju amatu biedrībai izdevies uzstādīt pirmo pieminekli Latvijas amatniekiem - skulptūru “Skursteņslauķis un mūrnieks”. Skulptūras autori Ģ.Burvis un K. Īle. Skursteņslauķa prototips ir pieredzējušais skursteņslaucītājs Varis Vilcāns, savukārt mūrnieka tēlā- tautā iemīļotais aktieris Kārlis Sebris (1914-2009).Skulptūra atrodas Rīgā, Mūrnieku un Matīsa ielu skvērā, netālu no V. Vilcāna

“Skursteņslaucītāja namiņa“, Mūrnieku ielā 14, kur kurēšies spoža uguns, V.Vilcāna mūrētajā kamīnā. Nelielajā telpā stikla vitrīnas, kuras glabā interesantus priekšmetus, kas saistās ar šo romantisko profesiju.

“Skursteņslaucītāju namiņš”, Mūrnieku ielā 1

Skursteņslaucītāju figūriņas ,dažādi kausiņi un, protams, romantiskās pastkartes ,ne velti skursteņslauķi uzskata par laimes nesēju, tam nevar nepiekrīst .Gadumija ir brīnumu laiks .Lai skursteņslauķim pietiek laimes, ko dāvāt ikvienam no mums. Senajās Ziemassvētku un Jaungada apsveikumu atklātnēs skursteņslauķis redzams kopā ar citiem laimes un pārticības simboliem kā cūka un četrlapu āboliņa lapiņa.

2010.gada 21. maijā Rīgā, Skolas ielā 22 pie Alberta koledžas atklāja bronzas skulptūru – “Skursteņslauķis Alberts”. Lai nestu veiksmi gan skolēniem un studentiem sesijas laikā, gan arī citiem rīdziniekiem un pilsētas viesiem, kas apciemos un paberzēs skursteņslauķa pogu. Ne velti skulptūra atrodas Skolas ielā. Skulptūras autors ir tēlnieks Jevgēnijs Šitovs. Tās atklāšanā piedalījās arī Latvijas Skursteņslaucītāju amata meistars Varis Vilcāns

2008.gadā Latvijas Banka laida apgrozībā divas Latvijas Laimes monētas.

Latvijas sudraba 1Lats “Laimes monēta”, mākslinieki- Arvīds Priedīte, grafiskais dizains un Jānis Strupulis – plastiskais veidojums.

1 Lats monēta “Skursteņslauķis”, mākslinieki – Daina Lapiņa –grafiskais dizains un Laura Medne – plastiskais dizains Ja pavardā kuras uguns, gatavojas ēdiens ,mājās ir silti un omulīgi, sevišķi senatnē, par to bija jāpateicas skursteņslauķiem, kuri gādāja par to, lai krāsnīm un plītīm būtu laba vilkme, telpās nebūtu piedūmojuma.

Skurstenis ir ceļš, pa kuru no mājas izklūst sārņi un sodrēji. Katra pavarda siltumam un drošībai vajadzīgs sargs, kas ļauj liesmām būt gaišām un draudzīgām. Uguns varas atblāzma tās drošā ceļa sarūpētāja grūtā darba augļiem pievieno brīnumdzirksti - sapņu piepildīšanās apsolījumu.

Seja atplaukst smaidā katram, kas savā ceļā sastop jumtu valdnieku, un jau tas vien dienu dara gaišāku. Bērniņas atmiņas, pasaku tēls, dzirksteles, kas mirdz kā zvaigznes, stāsts par labām domām un labiem darbiem...

Atliek tikai novēlēt, lai skursteņslauķiem pietiek laimes, ko dāvāt ikvienam no mums!

Izmantotā literatūra:

1. Jānis Apiņš “Apkures ierīču un dūmvadu tīrīšana”,R.1963.
2. Anita Gailiņa, Rīgas vēstures un kuģniecības muzeja galvenā fondu glabātāja
Amatniecības organizāciju karogi Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā
- 3 Noteikumi par Latvijas būvnormatīvu LBN 241-15 "Iekšējās gāzesvadu sistēmas un gāzes iekārtas"
- 4.Ugunsdrošības noteikumi
- 5.Ministru kabineta noteikumi Nr.762 , likums “Par amatniecību”